

Scientific communication
UDC 340.13 : 61/06.01/497.1 „14“

Hrvoje TARTALJA, Zagreb

PRAVILA (MARIEGOLA) BRATOVŠTINE SV. KUZME I DAMJANA U TROGIRU IZ 1596. GODINE*

Važnu ulogu u životu i radu naših statutarne samoupravnih komuna odigrale su bratovštine — confraternitates. Među njima su bile najjače one pomoraca, zatim barbira, ranarnika i kupeljara i naravno težaka. One su osim toga što su štitile interese svojih članova postepeno preuzimale i političke funkcije te su davale ton u organizaciji uprave. Tako se njihovi sastanci postepeno bave kritikom pojedinih postupaka voditelja komune, ali osim učestvovanja u svjetovnoj vlasti imali su utjecaja i na crkvene. U tom pogledu je posebno bila prisutna borba za upotrebu glagoljice i u katoličkim obredima. O tom se raspravlja i na Tridentском koncilu, uvodi se strogi nadzor nad njihovim radom, a postepeno i gradske vlasti nastoje dobiti uvida u njihovo djelovanje.

Ali osnovna je u svakom slučaju bila kolegijalna uzajamna pomoć članovima bratovština, posebno u slučaju bolesti i smrti, ukop u zajedničke grobnice, pomoć udovicama, miraz kćerkama bratima, pomoć siročadi, pomaganje bratima za vrijeme besposlice. U priobalju su najčešće bile bratovštine pomoraca, a iza njih su bile one koje su se borile protiv zaraznih bolesti, posebno kuge. Po nazivima se odmah razabire koja je struka prevladavala u članstvu i protiv koje su zarazne bolesti u prvom redu borili. Pomorci su imali bratovštine sv. Nikole zaštitnika putnika; zatim su bile sv. Roka zaštitnika od kuge; sv. Kuzme i Damjana, svetih vračeva, protiv bolesti; a bilo je i drugih zaštitnika od bolesti. Sve je to imalo uglavnom služiti zaštiti njihovih interesa i slobodina koje su dobivali.

Od poznati bratovština najstarija je bila u Splitu ona pomoraca iz 1349., zatim u Dubrovniku 1432, pa Kotoru 1463. god. Na čelu bratovštine je stajao gestald, koje ga naši bratimi nazivaju župan i koji je biran na određeno vrijeme tajnim glasanjem kuglicama. Pravila su bila raspoređena u poglavljima — kapitulima kojih je bilo oko 30. Bila su pisana na latinskom i talijanskom, a neka su se prevodila i na hrvatski jezik.¹

Jedan od tih pravila sačuvan je u Gradskom muzeju Trogira kao „Mariegola della confraternita delli Gloriosi Sancti Cosima et Damiano

* Rad je saopšten na naučnom skupu „Povijest zdravstva u Dalmaciji“ povodom „180. obljetnice osnivanja prvog medicinskog studija u Hrvatskoj u Trogiru“ 12. X 1987. god. u Trogiru.

— M. D. L. XXXX VI adi 19 Ottobre in Trau". Mariiegola obuhvaća 32 poglavlja koji uglavnom imaju onu stereotipnu formulu „Ordinemo et volemo, pa slijedi šta se traži i odmah kazna u novcu, koja se mora platiti bez ikakvih isprika „senca remision alcuna“, pod pretnjom isključenja. Kako se ne navodi tko može biti član bratovštine, pretpostavlja se da su mogli biti svi oni koji su obavljali neki zanat. Nešto nam malo više govori naziv bratovštine koja je bila posvećena sv. Kuzmi i Damjanu. Iako je tako navedeno u naslovu, u tekstu se uglavnom spominje sveti Kuzma. Naime, još za vrijeme kada su gradovi Dalmacije dobivali od svog patrona Bizanta moći svetaca, uglavnom mučenika, svaki je grad dobio takve moći, koje se još i danas štiju, kao sv. Duje u Splitu, sv. Vlaha u Dubrovniku, a svugdje gdje se vršilo liječenje, taj su samostan, crkva, ili kapela bili posvećeni svetim vraževima braći Kuzmi i Damjanu. Sveti Kuzma je bio više zaštitnik liječnika, te je obično slikan sa nekom posudicom za urin, jer je uglavnom i pomagao u liječenju mokraćnih organa. Sveti Damjan se prikazuje sa ljekarničkom posudom u kojoj se nalaze lijekovi. Iz toga bi se moglo isključiti da su članovi bili u prvom redu neki ranjari i briači. Na kopnom dijelu Trogira postojala je crkva posvećena svetim vječima Kuzmi i Damjanu, a pala na kojoj su prikazani sveci je sačuvana. Naravno, ima spomenika sv. Roku, pa sv. Sebastijanu, zaštitnicima od kuge. Dakle uz štovanje svetih vječeva postojala je kapelica i sačuvana iz nje pala nepoznatog slikara iz početka XVII stoljeća.²

To je i naznačeno u invokaciji, u kojoj se naravno saziva ime Boga, djevice Marije i cijelog nebeskog kora i „... slavnog svetog Kuzme iz Trogira izvan bedema...“. Bratimi su se morali zakleti da će se pokoravati zapisanim odredbama, da će biti dobar kršćanin, da će se isповjediti jedanput godišnje, da će svetkovati glavne svetkovine; tako se mora vladati u školi bratovštine, jer je ujedno odgajan podmladak.

U drugom kapitulu se bratimi zaklinju da će biti vjerni njegovoj ekscelenciji duždu mletačkom, i ako bi ovaj zaželio da ih posjeti, da s gestaldom govori, bit će primljen kao njihov brat.

Sada dolaze odredbe koje ponovo počimaju sa „Ordinemo et volemo“, koji ćemo tekst preskakati i donositi samo tekst odredbe.

Tako su zahtjevali:

- da svaki bratim koji želi ući u bratovštinu mora platiti 3 livre i svake godine 12 šoldi;
- ako bi koji bratim umro izvan domovine i to 25 milja kopnom i po mo moru 50 milja, treba ga ići pridignuti na račun umrlag, a ako ovaj nema novaca, onda će po njega ići bratimi na svoj račun;
- župan koji bude izabran većinom glasova treba da se primi, a ako neće neka plati 12 lire školi, a ako bi tko tome prigovorio neka plati polovicu te svote;
- izabranog župana moraju slušati svi bratimi pod prijetnjom kazne od 12 šoldi za svaki put bez ikakve izlike, a ako bi ga netko branio neka plati polovinu kazne;
- da ni jedan župan nesmiije govoriti ružne riječi i ni jedan bratin ili žena (sestra kao član) dotične škole bit ček žanjena da plati 3 lire, bez ikakve da izostane, a ko bi koji od ranjenih preminuo u kući, treba platiti 12 šoldi za svaki put što izostane.
- ako bi tko govorio nepodesne riječi županu i psovao i krivo govorio o svojim sucima te škole, neka plati 3 lire voska izrađenog ili novcu 3 lire i 12 šoldi bez iznimke;

— tako će se jednako postupiti ako neki bratim vrijeđa kojeg bratima ili sestri ili ženu bratima, mora platiti 2 lire i 8 šoldi za izrađeni vosak bez pogovora;

— župan je obavezan da da svakom bratimu ili sestri na dan Gospe 3 unce voska u svijećama, ako su se dobro vladali i pridržavali se navedenim u madriegoli propisima;

— ako nekoga rane ili ako netko od bratima ili sestara umre, obaveza je svih bratima da ga posjete pod prijetnjom kazne od 30 šoldi za svaki put ka-put kada izostane, a ako bi koji od ranjenih preminuo u kući, treba platiti 12 šoldi za svaki put što izostane;

— kada zvono zazvoni na sastanak u određeno mjesto na školi, svaki mora doći pod prijetnjom globe od 12 šoldi za svaki put ako izostane, bez bilo koje isprike;

— kada se bratimi saberu na dogovor ili ako je izdana neka naredba i da je na nju pozvan netko od bratima po službenom deputatu, a ako dotični nebi došao ne odazivajući se pozivu i podcijenjujući ga tako jedanput, dva-put i treći put, treba ga pozvati na odgovornost i za svaki ga put što nije došao globiti sa 5 lira globe u novcu, bez izuzetka, i neka se odstrani iz naše škole;

— ako bi koji bratim istukao drugog ili koju ženu od bratima neka plati 10 lira voska kojeg će pokloniti školi i neka bude odstranjen iz škole uz zvonjavu zvona kao da je mrtav;

— svaki bratim neka poštiva ženu drugog bratima kao da je vlastita uz kaznu kako je gore određena;

— svaki župan mora izvršiti popis svih pokretnina crkve koje su se nalazile za njegvo vrijeme koji je uveden u njegovu knjigu, predviđena je kazna od 5 lira;

— a kad bilo koji bratim umre, obavezno treba dati 12 svijeća od 1 šolda dva torca od XVIII šoldi za svakoga i ove torce moraju nositi dva bratima iz škole upaljene i uz pratnju svih toraca sve dok ga ne pokopaju i nakon toga će se vosak i svijeće odnijeti u crkvu svetog Kuzme i upalit će se kada se budu držale mise ili pak za dušu bratima. Ovo želimo da se obavlja i uzdržava po mogućnostima za svakog bratima;

— svaki koji bi želio doći u školu, otac mu je obavezan platiti kvotu od 1 lire,

— svaki put kada župan želi potrošiti za crkvu neka ne potroši više od 3 lire bez znanja bratima ili banke pod prijetnjom kazne od 6 lira i tko bi se tome usprostavo neka plati gore rečenu kaznu bez iznimke;

— svake prve nedjelje u mjesecu treba se služiti misa, a kapelana je dužan pronaći župan pod prijetnjom kazne da plati školi 24 šolda, a ako tako protuslovi neka plati naznačenu kaznu;

— svaki bratim mora prisustovati onoj misi u mjesecu pod kaznom od 2 šolda za svaki put kada će izostati, a za misu treba dati 1 šoldo, a ako nađe župan neka plati 20 šoldi i taj će novac ući za potrebe škole;

— ako neki bratimi izađe ne želeći više da bude u školi neće se moći više nikada upisati u tu školu, a svakoga koji će se za njega zalagati da ga se primi platit će u novcu 3 lire, bez izuzetka;

— niko nesmiije nositi u školu oružje u vrijeme kada se bratimi sakupljaju pod prijetnjom globe od 20 šoldi;

— ako netko želi govoriti neka prije pita dozvolu od župana ili zapravo od njegovih sudaca pod prijetnjom kazne od 6 šoldi za svaki put kada će pogriješiti, a ako netko protuslovi platit će gornju svotu;

— odlučujemo i želimo da svaki bratim ako nebi platio darove školi koje je dužan platiti na temelju kapitula mariegele, to jest njegov poklon početkom godine županu, neka se istjera iz škole uz zvonjavu zvona kao da je mrtav. A ako župan neda darove bratimu ne temelju propisa za našu školu, mora platiti dvostruko i bit će istjeran iz škole i ostat će dužnik školi koliko je bio obavezan;

— tko ne prisustvuje izboru župana novog, neka plati kaznu od lire i 12 šoldi. Može biti od toga oslobođen samo po županu ako je otišao iz potrebe, ali ako je bio u predvečerje u gradu nije mogao otići bez dozvole župana;

— župan mora polagati račune na koncu svoje misije unutar 8 dana pod prijetnjomkazne od 6 lira, a ako b taj termin prošao, a ako bi prošao određeni termin, to jest drugih 8 dana neka plati dvostruko i bit će izbačen iz naše škole;

- svaki bratim mora ići spavati kod oboljelog bratima, ili nekog iz obitelji, ili nekog od drugog koljena, pod prijetnjom kazne od 2 lire u novcu. A ako nebi mogao otići onom kojemu je poslan, neka pošalje drugog bratima;
- ako netko želi ući u našu školu kao bratim, želimo da bude biran većinom kuglica;
- svi su bratimi obavezni na zvonjanje zvona da dođu u lođu (loza) na zadnju zvuk zvona i neka se popnu iznad ovog mjesta uz prijetnju kazne od 6 šolada;
- ako umre koji brat ili sestra neželimo da budu zakopani ni ispraćen prije nego plati dug onaj koji je dužan školi i to uz zalog, uz prijetnju kazne da župan plati 6 lira;
- svaki je bratim obavezan da ide sakupljati ječam i smokve, a tko ne bi želio ići neka plati 7 šoldi bez iznimke.

Dakle, bratovština je bila vezana uz kapelicu sv. Kuzme i Damjana, koja se nalazila izvan gradskih zidina, na kopnu. Izraženo je bilo uzajamno pomaganje u slučaju bolesti ili smrti. Vladala je čvrsta disciplina pa se sve kažnjavalo i zapravo nitko nije smio proturiječiti odlukama. Zanimljivo je da je i županu bio limitiran iznos kojeg je mogao isplaćivati. Dužnost je bila bratima da idu sakupljati ječam i smokve, jer je po svoj prilici to bio prihod od kojeg se bratovština uzdržavala i u određenom vremenu dijelila svojim članovima.

LITERATURA

¹ Tartalja H., *Corporationi chirurgiche in Croatia*. Atti e memorie dell'Accademia Italiana di storia della Farmacia. La Farmacia Nuova, Torino, 1969, XXV, 6 bis (poseban otisak). — Tartalja H., Pomorska farmacija i medicina, 42—43 (u rukopisu). — ² Radovi međunarodnog simpozija prigodom proslave 700. obljetnice ljekarne u Trogiru, Zagreb, 1973; Tartalja H., Naša najstarija ljekarna, 11—29; Kordić Š., *Sveci zaštitnici zdravlja u starom Trogiru*, 99—100.

Hrvoje TARTALJA, Zagreb

RÈGLES DE LA CONFRÈRIE DE STS. KUZMA ET DAMJAN A TROGIR EN 1596, ANNEÉS

L'auteur présente les „Règles de la confrérie de Sts. Kuzma et Damjan à Trogir” en 1596 années.

(Rad je primljen u Uredništvu 20. XII 1987. god.)

Scientific communication
UDC 06.01 : 61 : 726.7/497.1 „4” — „13”

Ivan RUDELIC i Zvonimir MARETIĆ, Pula

MEDICINSKI PROPISI SADRŽANI U BENEDIKTINSKOJ REGULI*

Otkad postoji čovjekova bol i bolest prisutna je i nekakva medicina. Današnja medicinska znanost je zapravo rezultat dugotrajnog i zamršenog procesa razvitka medicinske misli i umjeća kroz stoljeća.¹

Osnivač benediktinskog reda, Benedikt iz Nursije (oko 480—544), otvorivši samostan u Montecassino, sastavio je i propise, po kojima su se morali vladati pripadnici benediktinske obitelji, a te regule bile su prihvaćene i od ostalih samostana zapadne Evrope. Prema Benediktinskoj reguli, u svakom je samostanu trebao biti redovnik koji se brinuo o bolesnicima. Nastale su tako prve samostanske bolnice (hospitali), u kojima su se u početku liječili ili njegovali klerici, ali kasnije i svjetovnjaci. To doba zapadnjačke samostanske medicine trajalo je do crkvenog koncila u Clermontu (1130), na kojem je redovnicima zabranjeno vršenje liječničkog zvanja. Uz spomenute hospitale, u srednjem vijeku, nastale su i ljekarnice, a u samostanskim vrtovima uzgajalo se ljekovito bilje.^{2,3} Mali broj svjetovnih liječnika, u to doba, nalazio se samo na dvorovima; i njihovo je stručno znanje, kao i redovničko, bilo veoma skromno, jer klasičnu medicinu Hipokrata i Galena bacile su u zaborav neprilike koje su tad vladale u znanosti.

Na slavenskom prostoru, Metodijevi učenici su (poslije njegove smrti, 885) nastavili sa širenjem prosvjete na starom slavenskom pismu — glagoljici (kurilici) — u Češkoj, u Hrvatskoj, u Makedoniji i drugdje, ali se najdulje glagoljica održala u Hrvatskoj, jedan cijeli milenij. Glagoljizam je bio u biti jedan čvrsti vez kojim je, u prošlosti, Istra bila vezana u kulturnim zbivanjima s Kvarnerskim otocima i Dalmacijom do Zadra i Splita, ali i užom Hrvatskom do Zagreba^{4,5,6}. U mnogim benediktinskim samostanima na tom hrvatskom prostoru redovnici su se koristili i Regulom koja je bila pisana glagoljicom. Prijevod Regule s latinštine na hrvatski jezik ima svoje osobitosti, pa je naša želja bila da prikazemo u cjelosti XXXVI član tog dokumenta na latinskom i starom hrvatskom jeziku, u glagoljskom i transliteriranom tekstu.

* Rad je saopšten na naučnom skupu „Povijest zdravstva u Dalmaciji” povodom „180. obljetnice osnivanja prvog medicinskog studija u Hrvatskoj u Trogiru” 12. X 1987. god. u Trogiru.